

Mert hogy áll ez ország, — egy ezredév óta,
 Annyi vad vihar közt: *szabadsága óvta!*...
 Így van ez megírva történet-könyvébe,
 S esküszünk, hogy így lesz — Isten szent nevére!

Komócsy József.

A szabadelvűpárt története.

A képviselői kormányrendszer teljesen kifejlesztvén azon, a politikai élet természetében gyökerező két irányzatot, melyek egyike a folytonos haladás, a szabadság, egyenlőség és humanismus eszméinek megfelelő reformálás, másika a hagyományokhoz, a történeti jogokhoz és meglevő intézményekhez való ragaszkodás: mindenütt, ahol e kormányrendszer tért foglalt s legteljesebben Angliában, a parlamentarismus mintaállamában e két irányzat szerint látjuk a politikai pártokat — mint liberális vagy szabadelvű és conservatív pártot — megoszlatni s az uralomért versengeni.

Nálunk Magyarországon a szabadelvű irányzat az 1848-iki örökbecsű törvények létrehozása által ülte első valódi diadalát s azóta — leszámítva azon időt, melyben önrendelkezési jogunk, alkotmányunk el volt vonva, — mondhatni, hogy nálunk a törvényhozás és kormányzat mindig szabadelvű irányban haladt.

Tehát eltérőleg Angliától, hol a szabadelvű (whig) és conservatív (tory) pártok az uralomban gyakran fölváltják egymást, — a nélkül egyébíránt, hogy az utóbbi irányzat uralma a haladástól és a szabadság s egyenlőség eszméitől való érzékeny visszaesést jelezne, — minálunk, alkotmányunk helyreállítása óta még nem volt oly kormányzat, mely kifejezetten conservatív jelleggel bírt volna, de viszont a kormányon levő párt sem viselte hosszú ideig a szabadelvű nevet. Az utóbbi körülménynek oka egyrészt az volt, hogy tulajdonképeni conservatív párt, melytől az uralkodó pártnak magát megkülönböztetnie kellett volna, nem létezett; másrészt pedig az, hogy újabb alkotmányos korszakunk első évtizedét olyannyira betöltötték az 1867-ben teremtett közjogi alap, vagyis az Austriával történt kiegyezés körüli küzdelmek, hogy a pártoknak is ezek kölcsönözték megkülönböztető jellegüket s ezek szerint neveztetett a kormánypárt — a kiegyezés alkotója után — Deákpártnak, az ellenzék pedig, a szerint, a mint enyhébb vagy mere-

vebb ellentétben állott a kiegyezési műhöz: középbálnak és szélsőbálnak.

Az alkotmányos korszak első évtizedének vége felé — nevezetesen az 1873-ik évtől kezdve — közéletünk viszonyai olyképp fejlődtek, hogy a politikai pártok gyökeres átalakulása általánosan érzett szükségé vált.

A lelkesedés, melylyel a nemzet 1867-ben önálló államiságának alapjait lerakta és a belügyi reformok terén az elnyomatás ideje alatt elmulasztottakat helyreépítelte, nem látszott elég erősnek és kitartónak arra, hogy a továbbépítés és fokozatos fejlesztés lassú, szorgalmas munkáját is végrehajtsa. Ehhez járult, hogy éppen a lelkesedés első hevében felszabadult politikai és vagyoni erőinket túlbecsülve, oly rohamosan kezdtünk alkotni s nevezetesen oly költséges beruházásokat tettünk, melyek kedvezőtlen utóhatás nélkül nem maradhattak. Az ezáltal támadt közterhek elviselését nehezítette több kedvezőtlen természetű év s végül az 1873-ik évi nagy hitelválság.

Minde fejlemények komolyan s maradandóan megzavarták államháztartásunk egyensúlyát, egyuttal pedig csökkentették a nemzet önbizalmát és — nagyrészt indokolatlanul — megrendítették a bizalmat ama politikai párt iránt, mely addig a kormányzatot vitte, s mint előbb nem lehetett képes a nemzet sürgető kívánságainak s a rohamos alkotás és meg gondolatlan költségek áramlatának ellentállani, úgy most sem rendelkezhetett oly csodaszerrerrel, mely az előre nem látott bajokat egyszerre orvosolhatta volna.

Mindezeknek szemlélete és higgadt megfontolása, úgy az akkori kormánypárt, mint az ellenzék mérsékeltebb részének leghazafiasabb gondolkozásu férfjaiban azon óhajást ébresztette fel és azon törekvést indította meg, hogy félretéve a közjogi alap, vagyis az 1867-ik évi kiegyezés körül támadt ellentétet és ebből kifejlett harczokat, mindazok, a kik az addig is követett szabadelvű belpolitika irányára nézve egyetértének, egyesült erővel munkálkodjanak a nemzet közös óhajása és szükségletének kielégítésére: a pénzügyi egyensúly helyreállítására és a belreformok fokozatos végrehajtására.

Hosszú vajadásra, nehéz küzdelemre, a hazafiúi önmehtagadás és mérséklet nagy áldozataira volt szükség, míg ezen eszme megvalósult, a pártok átalakulása, illetőleg összeforradása végbement s az új kormányzati aera megkezdődött.

A balközép egyik vezére Ghyczy Kálmán már az 1872. évben kijelentette, hogy pártjának programja a maga merevségében fenn

nem tartható s hogy a közérdek parancsának engedniök kell. 1873. november 7-én a párt határozatot hozott, melyben kijelentette ama föltételeket és módozatokat, melyek mellett esetleg a kormánypárt egy részével egyesülve hajlandó lenne a kormányzásban részt venni; Ghyczy Kálmán, ki e pontozatokkal egyet nem érthetett, már ekkor tovább menve, tényleg csatlakozott a többséghez és belépván a Bittó-kabinetbe, átvette az ország pénzügyeinek vezetését, az államháztartás megzavart egyensúlyának helyreállítását tűzve ki feladatául. A Tisza Kálmán vezetése alatt állott balközép s a Deákpárt között még ezután is szenvedélyes harcok folytak, de hogy egyes kérdésekben mennyire közeledett egymáshoz a kormánypárt liberálisabb részének s az ellenzéknek álláspontja, mutatta különösen az 1874. évi új képviselők választási törvény létrejötte. Már az 1875-ik év elején végbement költségvetési vita teljesen kitüntette a két párt között levő érintkezési pontok sokaságát; midőn Tisza Kálmán a pénzügyi egyensúly tekintetében szükséges teendőkről előadta nézeteit, a majdnem osztatlan helyeslés, melyben részesült, meggyőzhette a kormányt, hogy tovább nem ellenezhető egy oly alakulás, mely az ország két nagy pártjának elemeit egyesítené s a közös célra közös erővel működtetné.

Végre 1875-iki márczius 3-án a fúzió tényynyé lett; a volt balközép Tisza Kálmán vezetése alatt egyesült a volt Deákpárt zömével s az egyesült új párt — mely az akkori képviselőház túlnyomó többségét képezte, — megfelelően azon liberális iránynak, melyet a belügyi reformokban addig is mindkettő képviselt s melyhez azontúl is hű kívánt maradni, — a »szabadelvű párt« nevét vette föl. Az ebből kifolyólag újon alakult kormány tagjai a következők lettek: báró Wenckheim Béla miniszterelnök és ő Felsége személye körüli miniszter, Tisza Kálmán belügyminiszter, Széll Kálmán pénzügyminiszter, Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter, b. Simonyi Lajos földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter, Péchy Tamás közmunka- és közlekedésügyi miniszter, Szende Béla honvédelmi miniszter, Perczel Béla igazságügyminiszter és gr. Pejácsevics Péter horvát miniszter. A volt pénzügyminiszter: Ghyczy Kálmán, a képviselőház elnökletét vette át, az új párt elnöki tisztje pedig Gorove Istvánra, az 1867-iki első miniszterium volt tagjára ruháztatott. Ezen első megalakulást még ugyanazon év őszén ama változás követte, hogy az új párt vezetését tényleg már úgyszólván kezdettől gyakorló Tisza Kálmán a belügyi tárca megtartása mellett átvette a cabinet elnökségét is, s b. Wenckheim Béla csupán a Felség személye körüli miniszterium vezetésével lőn megbízva; kevéssel később, 1876 tavaszán a horvát-slavon miniszter

személyében állott be változás, Pejácsevics gróf helyét Bedekovics Kálmán foglalván el.

A szabadelvü-párt kifejezett megalakításának jogosultságát mi sem bizonyította oly meggyőzően, mint azon körülmény, hogy mindjárt a fúzió megtörténtekor a volt Deákpártnak azon elemei, melyek a belpolitikában conservativebb irány követését óhajtották, b. Sennyey Pál vezetése alatt conservatív párttá alakultak, mely vezére után közönségesen Sennyey-pártnak is neveztetett. Már előbb történt, hogy az egykori középbal egy része, mely a közjogi alapot elfogadni vonakodott, egyesült a 48-asokkal s velök együtt képezi azóta a »függetlenségi pártot«. Ily pártviszonyok mellett oszlott fel már az 1872/75-iki országgyűlés és mentek végbe a választások, melyek azonban ismét a szabadelvü-párt túlnyomó többségét hozták az új képviselőházba.

Az 1876-ik év már is nehéz megpróbáltatásoknak vitte elé az új pártot. Mindjárt az év elején meghalt a »nemzet bölcse«, Deák Ferencz, kit ugyan agg kora és súlyos betegsége már hosszabb idő óta távol tartottak a politikában való activ részvételtől, de kinek neve, személyiségének nimbusa mégis hatalmas tényezőt képeztek a párt megszilárdulási processusában. Ugyanezen évben vétetett az Austriával kötött gazdasági kiegyezés is revisió és megújítás alá. Ennek nehézségeit egyrészt az növelte, hogy az 1867-iki kiegyezés épen a legkényesebb kérdéseket (valuta, bankügy) egészen megoldatlanul hagyta, másrészt pedig az, hogy a nemzet a tíz év sokban keserű tapasztalatai által élénkített óhajtásai megvalósulását kétszeres biztonsággal várta az újult erőktől, melyekkel az uralkodó párt most Austriával szemben síkra szállhatott. De a monarchia féltékenyen őrzött egységére való tekintet, a viszonyok, s különösen a külügyi helyzet tekintetbevételére mérsékletet parancsoltak a magyar kormánynak és lehetetlenné tették a vérmesebb reményűek és türelmetlenebbek minden vágyainak teljesülését. A kiegyezés ezen eredményének kilátásai nem maradhattak visszahatás nélkül a pártra; nemcsak egyes tagok váltak ki belőle, nemcsak báró Simonyi kereskedelmi minister tette le tárczáját — melynek ideiglenes vezetését Trefort Ágoston vallás-közokt. minister vette át, — de az egész kabinet két ízben benyújtá lemondását; miután azonban az új kabinet-alakítás minden kísérletei meghiusultak, a Tisza-kabinet újra elfoglalta helyét s a szabadelvü-párt elfogadta a kiegyezést.

Emlékezetes év lőn ezután az 1878-iki, mely pártunkat ismét egy válság — még pedig az előbbinél veszélyesebb válság — felé sodorta, melynek leküzdésével azonban legfényesebb bizonyítékát adta életképességének.

Ez évben ment végbe Bosznia occupációja, mint kifolyása a keleti bonyodalmaknak s közvetlenül a berlini szerződésnek. E fejtegetés kerete nem engedi, hogy ezen esemény ugysis eléggé ismeretes részleteit vonatkozásukban a szabadelvü-párt történetéhez, egyenkint ecseteljem. Csupán annak kiemelésére szoritkozom, hogy az occupáció annak megtörténte idejében annyira ellenkezett a nemzet megszokott, hagyományos politikai irányával s lefolyásának egyes szerencsétlen részletei annyira fölingerelték a közhangulatot, miszerint az egész kormány indítva érzé magát elbocsáttatását kérni s az 1878—81-iki országgyűlés megnyiltakor a rendkívül megsaporodott ellenzék az érzékenyen megfogyott többséggel szemben hevesen követelte a kabinet vádállapotba helyezését. De ezen megfogyott többség szilárdon megállotta helyét, a kabinet reconstruálódott, a volt Senyey-párt és a szabadelvü-pártból most tömegesen kilépett képviselők szövetkezése utján keletkezett »egyesült ellenzék« hatalomra sehogysem juthatotts a sokat szorongatott szabadelvüpártra nemsokára jobb napok virradtak.

Ezen év viszontagságai a kabinetet nem hagyhatták érintetlenül; a válsággal volt kapcsolatban Széll Kálmán pénzügyminister lemondása, kinek helyét, néhány hónapi provisorium után — mely alatt a kormányelnök kezelte a pénzügyi tárczát, — Szapáry Gyula gróf foglalta el.

Ezen válság utóbajai, egyesülve néhány, a pénzügyi helyzet által elkerülhetlenné tett, de az ellenzék agitációja folytán szerfölött népszerűtlenné vált adótörvénynyel, még ezentúl is sok rázkódtatásnak tettek ki pártunkat. Az 1878—81-iki mozgalmas években — bár nem a mozgalmakból kifolyólag — több személycsere is állott be a kabinetben: így nevezetesen Perczel Bélától az igazságügyi tárczát Pauler Tivadar vette át, a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi tárcza — melyet addig a közoktatásival egyesítve Trefort vezetett, — b. Kemény Gáborra ruháztatott; b. Wenckheim halála folytán a Felség személye körüli ministerium vezetését b. Orczy Béla vette át, a házelnökké választott Péchy Tamás helyébe pedig közmunka- és közlekedésügyi-ministerré Ordódy Pál neveztetett ki.

Az 1878—81-iki országgyűlés berekesztése képezi azon válpontot, melyen túl a szabadelvü párt már teljesen consolidálnak, a két ellenzék mindinkább erőtlennek és önmagában meghasonlottnak tűnik föl, s egyuttal mind élesebben és biztosabban válik ki a pártunk nevében is kifejezett liberális irány ama zavaros törekvések közül, melyekkel politikai életünket a két ellenzéki párt ingadozó magatartása töltötte be.

Ez időszakban a szabadelvűpártot érzékeny veszteség érte érdemdús elnöke G o r o v e István halála által, ki a párt megalakulása idejétől vezette annak ügyeit. Helyébe pártunk bizalma az elődjére mindenben méltó V i z s o l y i Gusztávot emelte.

Az 1881-iki választások részint új elemekkel szaporították a szabadelvűpártot, részint számos régi tagját hozták vissza újra kebelébe; ezen utóbbi uton jelentékenyen gyarapodott pártunk az országgyűlés folyama alatt is, s e jelenségben kifejezését láthatjuk a közhangulatnak és közvéleménynek. A mily mértékben igazolták az események — nevezetesen az utóbbi délszláv lázadás gyors elfojtása, a német birodalommal kötött szövetség állandósága és a béke zavartalan fenntartása — a szabadelvű párt által támogatott kormány külső politikáját, a mily mértékben javulnak pénzügyi- és közgazdasági viszonyaink, oly mértékben kellett a nemzet bizalmának is e párt és e kormány iránt megszilárdulnia s az itt-ott elvesztett rokonszenvnek visszatérnie.

A kabinet a jelen országgyűlés folyama alatt is némely változáson ment át. Szende Béla halála folytán ifj. Ráday Gedeon gr. lett honvédelmi minister, Ordódy Pál visszalépvén, a közlekedésügyi ministerium vezetését Kemény Gábor b. vette át, kinek helyére gr. Széchenyi Pál földművelési-, ipar- és kereskedelemügyi ministernek neveztetett ki. Ilyképen az 1875-ben megalakult ministeriumnak most már csak két tagja maradt meg a kabinetben, de annak vezetője és elnöke az egész hosszú időszakon át szilárdon meg tudta tartani az egyszer kitűzött helyes irányt a kormány politikájában s minden egyes tárcza most is oly kezekben van, melyek a korona és a nemzet bizalmára teljesen méltók s nagy feladatuk öntudatos megoldására képesek.

A legujabb évek eseményei annyira összefüggnek a jelen helyzettel, hogy azoknak jellemzése nem tartozhatik a »szabadelvűpárt történeté»-nek keretébe. Egy futólagos pillantást vetve e történetre, lehetetlen más meggyőződésre jutnunk, mint arra, hogy pártunk feladatát nemcsak hogy még egészen meg nem oldotta, de sőt annak nagy és fontos részét ezentúl fogja megoldani; és hogy, a mint eddigi története tanujele annak, miszerint e nagy és fontos feladat megoldására csakis e párt lehet hivatva, ugy másrészt amaz erő, hatalom, összetartás, melyek most jellemzik, s a bölcs és szilárd vezetés, melyben részesül, csalhatatlan előjelei és zálogai nagy hivatása sikeres betöltésének.

Berzeviczy Albert.